

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Встановлено співвідношення понять «національна безпека», «державна безпека», «воєнна безпека», «громадська безпека та порядок» на нормативному рівні, зміст яких частково збігається. Показано, що поняття «національна безпека» є загальним поняттям, компонентами якої є державна, воєнна безпека, громадська безпека та порядок. Обґрунтовано, що національна та воєнна безпека як самостійні об'єкти кримінально-правової охорони повинні виступати розмежувальними ознаками між суміжними складами кримінальних правопорушень. Установлено, що таке розмежування ускладнене щодо суміжних складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 та 436-2 КК України. Запропоновано залишити у КК назву розділу I Особливої частини (з певними коригуваннями) «Кримінальні правопорушення проти національної безпеки України».

Ключові слова: національна безпека України, воєнна безпека України, державна безпека України, об'єкт кримінально-правової охорони, кримінальна відповідальність, судова практика, кримінальне правопорушення.

Anishchuk Viktoriia. Ukraine's national security as a subject of criminal law protection: statement of the problem

This article examines the issue of Ukraine's national security as an object of protection under criminal law. It has been established that, at the legislative level, the concepts of «national security», «state security», «military security» and «public safety and order» are terms whose meanings partially overlap. It has been established that the concept of 'national security' is a general concept, the components of which are state security, military security, public safety and order. It has been noted that national and military security, as independent objects of criminal law protection, should serve as distinguishing features between related elements of criminal offences. It has been established that such a distinction is difficult to make with regard to related elements of criminal offences provided for in Part 1 of Articles 111-1 and 436-2 of the Criminal Code of Ukraine. It is proposed to retain in the Criminal Code the title of Section I of

the Special Part of this Code (with certain amendments), namely «Criminal offences against the national security of Ukraine».

Key words: *Ukraine's national security, Ukraine's military security, Ukraine's state security, subject matter of criminal law protection, criminal liability, case law, criminal offence.*

Вступ. Кримінально-правове забезпечення охорони національної безпеки України набуло неабиякого значення починаючи з 2014 року, коли фактично почалася російсько-українська війна спочатку в гібридному форматі, а у 2022 році – переросла у повномасштабне вторгнення російської федерації (далі – рф) в Україну. Ця війна поставила під загрозу державний суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність нашої держави, а також продемонструвала вразливість основних прав та свобод. А тому належне кримінально-правове забезпечення охорони національної безпеки України є важливим аспектом на шляху до встановлення справедливого миру та покарання винуватих. Відповідно потребують додаткового вивчення проблеми, пов'язані з усіма аспектами такого кримінально-правового забезпечення охорони, зокрема з'ясування того, що слід розуміти під національною безпекою України.

Огляд джерел. У науковій літературі проблема кримінально-правової характеристики національної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони вивчалася у працях О. Ф. Бантишева, О. О. Дудорова, З. А. Загинеї-Заболотенко, Р. О. Мовчана, В. О. Навроцького, М. А. Рубашенка, Є. О. Письменського, М. І. Хавронюка, Р. Л. Чорного, О. А. Чувакова, О. В. Шамари та інших дослідників. Водночас, з огляду на серйозний характер новітньої загрози національній безпеці України, не втрачає актуальності дослідження проблеми розуміння національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, кримінальні правопорушення, передбачені розділом I Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) посягають, як випливає з його назви, на основи національної безпеки України. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» самостійними явищами визначено воєнну безпеку, громадську безпеку і порядок, державну безпеку та національну безпеку України [1].

Як вбачається з нормативних дефініцій, *воєнна безпека* – це захищеність держави від воєнних загроз, таких, як військова агресія, що спричиняє загрозу суверенітету і територіальній цілісності країни. Вона є складовою національної безпеки України, яка конкретно фокусується на питаннях воєнних викликів. *Державна безпека* – це більш широке поняття, яке включає захист не тільки від воєнних, а й невоєнних загроз (наприклад, економічних чи політичних). Вона також є складовою національної безпеки України, оскільки зосереджена на збереженні цілісності держави через захист від усіх можливих загроз, що виникають не лише через військові конфлікти, а й через економічні, соціальні чи політичні виклики. *Громадська безпека та порядок* забезпечують захищеність прав і свобод громадян, а також підтримання правопорядку в суспільстві, що є важливою складовою як національної безпеки України, так і державної безпеки, оскільки йдеться про внутрішні загрози та стабільність на рівні громадян. *Національна безпека України* – це загальний термін, який об'єднує всі аспекти захисту країни від загроз, включаючи воєнну, державну й громадську безпеку та порядок. Вона охоплює всі життєво важливі інтереси держави та суспільства. Таким чином, у законодавстві України *національна безпека України* є найбільш широким поняттям і включає в себе як воєнну безпеку, так і державну безпеку, а також громадську безпеку та порядок, які взаємно доповнюють один одного під час кримінально-правового забезпечення охорони національної безпеки України.

Схожий підхід демонструють і науковці. На думку Р. М. Скриньковського, «воєнна безпека є важливою складовою частиною (компонентом) національної безпеки, яка залежить від комплексного поєднання різних факторів: політичних, економічних, ідеологічних, дипломатичних, морально-психологічних та, власне, воєнних аспектів» [2, с. 46].

Водночас у світі воєнних загроз сучасності досить часто на доктринальному рівні національна безпека асоціюється з воєнною безпекою, а зміст поняття «національна безпека» тлумачиться крізь призму воєнної. На думку П. П. Богущького, «актуалізація проблем воєнної безпеки як національної безпеки має тенденцію до посилення в сучасному світі, де відносини характеризуються етатистським егоцентризмом тих держав, які визначають світовий

правопорядок. Варто погодитися з тим, що перспектива вирішення проблем національної безпеки дедалі більше залежатиме від можливості держави протистояти воєнним загрозам, які виникатимуть не лише й не стільки через розбіжності зовнішньополітичних інтересів, а й через відверте бажання в геополітичному баченні світового порядку вирішити проблеми за рахунок держав, менш захищених від загроз національній безпеці» [3, с. 297].

Незважаючи на відчутну тенденцію до асоціації національної безпеки з воєнною безпекою, особливо в умовах глобальних геополітичних змін та зростаючих воєнних загроз, ці поняття залишаються окремими за змістом та обсягом. Стратегія воєнної безпеки зосереджена передусім на захисті держави від безпосередніх воєнних загроз, що вимагає мобілізації військових сил держави, людських ресурсів, технічних засобів та стратегічних планів. Воєнна безпека є необхідною для забезпечення територіальної цілісності, захисту населення та відсічі зовнішнім загрозам. Однак національна безпека включає не лише ці елементи, а й охоплює більш глибокі аспекти, що стосуються внутрішньої стабільності, економічної, екологічної, інформаційної безпеки, а також забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Захищати національні інтереси можна не лише за допомогою військових засобів, а й шляхом стабілізації економічної ситуації, зміцнення демократичних інститутів, захисту від кіберзагроз, протидії внутрішнім конфліктам, забезпеченням соціальної справедливості, тощо. Наприклад, в умовах глобалізації і швидкої технологічної еволюції загрози національній безпеці можуть виникати з боку інформаційних війн, кібератак, або навіть через економічні маніпуляції та політичні впливи з боку інших держав чи транснаціональних корпорацій. Громадяни нашої держави є свідками саме таких загроз, які, починаючи з 2014 року, були тими першими сигналами до початку повномасштабної російсько-української війни у 2022 році.

Тому, на нашу думку, хоча воєнна безпека є, безсумнівно, важливою складовою національної безпеки, ототожнення цих понять не відображає всієї складності та багатогранності самого поняття «національна безпека». Національна безпека як правовий концепт потребує комплексного підходу, який враховує не лише зовнішні воєнні загрози, а й усі інші фактори, що можуть впливати на ста-

більність і розвиток держави в глобальному та внутрішньому контекстах. І хоча сучасні виклики часто змушують акцентувати увагу на війсьній безпеці в контексті національної безпеки, проте ці два поняття та явища не повинні ототожнюватися, оскільки кожне з них має свою специфіку та сферу застосування.

Розмежування окремих складів кримінальних правопорушень – посягання на національну або війсьну безпеку мало б здійснюватися за такою ознакою, як об'єкт кримінально-правової охорони. Водночас в окремих випадках таке розмежування є утрудненим з огляду на невизначеність статей Особливої частини КК України. Передусім йдеться про розмежування такої форми колабораційної діяльності, як публічне заперечення громадянином України здійснення РФ збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1 ст. 111-1 КК України) та такої форми вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 КК України, як виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії РФ проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України. Перше кримінальне правопорушення посягає на основи національної безпеки України, а друге – на війсьну безпеку. Адже розділ XX Особливої частини КК України, в якому передбачена кримінальна відповідальність за ст. 436-2 КК, має назву «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Про співвідношення цього об'єкта кримінально-правової безпеки з поняттям «військова безпека» не є однозначним вирішенням у теорії кримінального права та потребує самостійного дослідження.

Аналіз судових рішень за ч. 1 ст. 111-1 та ст. 436-2 КК України дозволяє дійти висновку, що у судовій практиці вказані склади кримінальних правопорушень практично не відрізняються, а фактичний склад вчинених правопорушень є практично тотожним. Проте звинувачувати судову практику у відсутності розмежування між указаними складами кримінальних правопорушень не можна. Адже суди в цьому випадку є заручниками законодавчої помилки, яка закралася під час доповнення КК України як ч. 1 ст. 111-1, так і ст. 436-2, коли фактично тотожні діяння були передбачені в

різних статтях Особливої частини КК України. Тому вважаємо за доцільне усунути таку помилку, виключивши або ч. 1 ст.111-1, або ст. 436-2 цього Кодексу.

Стосовно державної безпеки як компонента національної безпеки науковці також здебільшого вважають, що ці поняття співвідносяться як ціле та частина [4, с. 47; 5, с. 18]. У теорії кримінального права науковці, вочевидь, керуючись приматом державної безпеки над національною, пропонують змінити назву розділу I Особливої частини КК України з «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» на «Кримінальні правопорушення проти держави». Окремі науковці критикують назву розділу I Особливої частини КК України, а саме вживання у ній терміна «основи», а також вказівку на національну безпеку. На думку О. Кваші, «ухваленням у 2001 р. чинного КК України відбулася підміна понять «державна безпека» і «національна безпека». Для чіткого розмежування понять національної і державної безпеки в контексті визначення родового об'єкта аналізованого розділу пропонуємо відмовитися від терміна «безпека». Поділяємо позицію вітчизняних учених, що поняття «безпека» фактично набуло значення філософської категорії, оскільки воно охоплює всі аспекти життєдіяльності особи, суспільства і держави, а також безпосередньо відіграє в ній визначальну роль» [6, с. 33].

Попри авторитетність такого підходу в науці кримінального права маємо іншу точку зору з цих питань. З огляду на сучасну наукову дискусію щодо співвідношення понять «національна безпека» та «державна безпека», є кілька важливих аргументів, чому не можемо підтримати наукову ідею О. О. Кваші.

По-перше, відповідні поняття мають різні акценти та обсяги захисту і охорони. Важливо підкреслити, що національна безпека та державна безпека відрізняються за своїм змістом і охоплюють різні аспекти життєдіяльності держави. Державна безпека фокусується на захисті від загроз, що стосуються суверенітету і територіальної цілісності держави, тоді як національна безпека є більш комплексною і охоплює захист не лише від військових загроз, а й економічні, соціальні, політичні, екологічні та інші аспекти та відповідні загрози. Таким чином, національна безпека є більш широким та багатограним поняттям, яке включає не лише захист державних інтересів, а й інтересів громадян і суспільства в цілому.

По-друге, проблема з підміною термінів в юридичній практиці. Ідея зміни назви розділу КК України з «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» на «Кримінальні правопорушення проти держави» намагається стиснути складне і багатогранне поняття національної безпеки до простої ідеї «порушення державних інтересів». Водночас, як зазначалося вище, національна безпека включає в себе не лише військові чи політичні аспекти, а й аспекти, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, що робить національну безпеку невід'ємною складовою демократичного процесу і розвитку суспільства в цілому.

По-третьє, пропонувані зміни можуть призвести до юридичної невизначеності та втрати важливого змісту національної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони, що необхідно для точного визначення правових наслідків для держави та громадян у разі вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. Вважаємо, що термінологічний зворот «основи національної безпеки України» має важливе значення для підкреслення того, що порушення основ національної безпеки України є загрозою не лише державному суверенітету та територіальній цілісності України, а й життєвим інтересам суспільства і громадян, їх правам та свободам, які повинні гарантуватися у будь-якій правовій державі.

По-четверте, вважаємо за доцільне зберегти ідентичність національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони. Нарешті, зміна термінів та підміна понять з «національної безпеки» на «державну» може призвести до втрати таких основних аспектів національної безпеки України, як суверенітет держави, стабільність інститутів держави, а також прав і свобод громадян. Тому підтримка поняття «національна безпека України» є важливою для чіткої ідентифікації національних інтересів, що включають не лише воєнну, а й економічну, політичну, соціальну та культурну безпеку.

Таким чином, на нашу думку, важливо на нормативному рівні у КК України зберігати чітке розмежування між поняттями «національна безпека» та «державна безпека» (а тим більше «держава»), оскільки їх ототожнення може призвести до спрощення складних соціальних і правових реалій, що може негативно вплинути на

ефективність кримінально-правових норм і захист національних інтересів.

Водночас вважаємо за доцільне дещо скоригувати назву розділу I Особливої частини КК України, виключивши з неї слово «основи». Така пропозиція ґрунтується, зокрема, на зміні підходу законодавця до найменування базового закону в сфері захисту національної безпеки України. Нагадаємо, що відбулася зміна Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003 рік) [7] на Закон України «Про національну безпеку України» (2018 рік) [1]. Це вказує на важливість і коригування назви розділу I Особливої частини КК, виключивши з неї слово «основи».

Висновки. «Національна безпека», «державна безпека», «воєнна безпека», «громадська безпека та порядок» на нормативному рівні є поняттями, зміст яких частково збігається. Співвідношення вказаних понять з огляду на формулювання їх дефініцій у Законі України «Про національну безпеку України», полягає в тому, що поняття «національна безпека» є загальним поняттям, компонентами якої є державна, воєнна безпека, громадська безпека та порядок, які взаємно доповнюють один одного під час кримінально-правового забезпечення охорони національної безпеки України.

Національна безпека як правовий концепт потребує комплексного підходу, який враховує не лише зовнішні воєнні загрози, а й усі інші фактори, що можуть впливати на стабільність і розвиток держави в глобальному та внутрішньому контекстах. І хоча сучасні виклики часто змушують акцентувати увагу на воєнній безпеці в контексті національної безпеки, проте ці два поняття та явища не повинні отожднюватися, оскільки кожне з них має свою специфіку та сферу застосування.

Національна та воєнна безпека як самостійні об'єкти кримінально-правової охорони повинні виступати розмежувальними ознаками між суміжними складами кримінальних правопорушень. Водночас таке розмежування утруднене щодо суміжних складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 та 436-2 КК України, оскільки вони з'явилися у цьому Кодексі через законодавчу помилку, яка потребує усунення.

Доцільно залишити у КК України назву розділу I Особливої частини (з певними коригуваннями) «Кримінальні правопорушення проти національної безпеки України», а не приставати на

пропозицію окремих науковців змінити цю назву на «Кримінальні правопорушення проти держави». Підтримка поняття «національна безпека України» є важливою для чіткої ідентифікації національних інтересів, що включають не лише воєнну, але й економічну, політичну, соціальну та культурну безпеку.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Скриньковський Р. М. Воєнна безпека держави як складова національної безпеки. Інтернаука. *Міжнародний науковий журнал*. Сер. Юридичні науки. 2025. № 1 (83). С. 43–54. DOI: 10.25313/2520-2308-2025-1-10633
3. Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України: дис. ... докт юрид. н. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. 410 с.
4. Вовк О. О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої безпеки. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 43–48.
5. Пилипчук В. Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2006. № 2. С. 17–20.
6. Кваша О. О. Родовий об'єкт злочинів проти розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України: держава & національна безпека. *Право України*. 2023. № 11. С. 24-36. DOI: 10.33498/louu-2022-11-024 URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2022_11-s2.pdf
7. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

References

1. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Skrynkovskyy R. M. Voienna bezpeka derzhavy yak skladova natsionalnoi bezpeky. Internauka. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal*. Ser. Yurydychni nauky. 2025. № 1 (83). S. 43–54. DOI: 10.25313/2520-2308-2025-1-10633
3. Bohutskyi P. P. Teoretychni osnovy stanovlennia i rozvytku prava natsionalnoi bezpeky Ukrainy: dys. ... dokt yuryd. n. Naukovo-doslidnyi instytut informatyky i prava NAPrN Ukrainy. Kyiv, 2020. 410 s.
4. Vovk O. O. Teoretyko-pravovyi analiz spivvidnoshennia poniat derzhavnoi ta zovnishnoi bezpek. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2013. № 2. S. 43–48.
5. Pylypchuk V. H. Evoliutsiia naukovykh pohliadiv stosovno poniattia «derzhavna bezpeka». *Stratehichna panorama*. 2006. № 2. S. 17–20.
6. Kvasha O. O. Rodovyi ob'iekt zlochyniv proty rozdiliv I Osoblyvoi chastyiny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: derzhava & natsionalna bezpeka. *Pravo Ukrainy*. 2023. № 11. S. 24-36. DOI: 10.33498/louu-2022-11-024 URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2022_11-s2.pdf
7. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

Anishechuk Viktoriia. Ukraine's national security as a subject of criminal law protection: statement of the problem

This article examines the issue of Ukraine's national security as a subject of protection under criminal law, presenting the problem in a way that warrants further development within the field of criminal law. It has been established that the concepts of «national security», «state security», «military security», and «public safety and order» are, at the normative level, concepts whose meanings partially overlap. The relationship between these concepts lies in the fact that the concept of «national security» is a general concept, the components of which are state security, military security, public safety and order, which complement one another in the criminal law protection of Ukraine's national security. It is concluded that national security as a legal concept requires a comprehensive approach that takes into account not only external military threats but also all other factors that may affect the stability and development of the state in global and domestic contexts; therefore, the approach of distinguishing between national and military security is supported. It has been established that national and military security, as independent objects of protection under criminal law, must serve as distinguishing features between related elements of criminal offences. It has been established that such a distinction is difficult to make in relation to related criminal offences provided for in Part 1 of Articles 111-1 and 436-2 of the Criminal Code of Ukraine. It is proposed to retain in the Criminal Code the title of Section I of the Special Part of this Code (with certain amendments), namely «Criminal offences against the national security of Ukraine», rather than accepting the proposal of certain scholars to change this title to «Criminal offences against the state». It is concluded that upholding the concept of «national security of Ukraine» is important for the clear identification of national interests, which encompass not only military but also economic, political, social and cultural security.

Key words: Ukraine's national security, Ukraine's military security, Ukraine's state security, subject matter of criminal law protection, criminal liability, case law, criminal offence.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 05.03.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.03.2026 р.

Дата публікації: 28.04.2026 р.